

С. С. Черниш

ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

С. С. Черниш

ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

*Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України
для студентів вищих навчальних закладів*

Київ
«Центр учбової літератури»
2023

УДК 65.012.12(075.8)

ББК 65.9я73

Ч-49

Гриф надано
Міністерством освіти і науки
України (Лист № 1/11-2803 від
02.04.2014)

Рецензенти:

Фаріон І. Д. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри обліку у бюджетній та соціальній сфері Тернопільського національного економічного університету;
Балашок І. Ф. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри обліку і аудиту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника;
Стельмачук А. М. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри обліку і аудиту Хмельницького економічного університету.

Черниш С. С.

Ч-49 Економічний аналіз: Навч. посіб. - К.: Центр учбової літератури, 2023. - 312 с.

ISBN 978-611-01-0123-3

В книзі викладено теоретичні і практичні положення методичного апарату та інструментарію економічного аналізу для визначення стану підприємства. Розкрито сутність економічного аналізу, визначено основні показники і методи господарсько-фінансового аналізу, дана кількісна характеристика та якісна ідентифікація стану підприємства з метою ефективного управління ним. Для перевірки ступеня засвоєння теоретичного матеріалу розміщено тестові завдання, а також сформовано глосарій основних термінів.

УДК 65.012.12(075.8)
ББК 65.9я73

ISBN 978-611-01-0123-3

© Черниш С. С., 2023.
© Центр учбової літератури, 2023.

ПЕРЕДМОВА

Становлення ринкової системи господарювання, реформування форм власності, структурна перебудова економіки України потребують підготовки висококваліфікованих, економічно освічених кадрів для найрізноманітніших сфер державного функціонування.

Ефективність підприємницької діяльності суб'єктів усіх організаційно-правових форм власності залежить, передусім, від компетентності та творчої активності управлінських кадрів, глибокого оволодіння ними методами системного комплексного аналітичного дослідження показників господарсько-фінансової діяльності, за результатами якого можна віднайти оптимальні шляхи вирішення проблем в умовах ризику і невизначеності, виробити рекомендації щодо прийняття правильних управлінських рішень.

В умовах подальшого розвитку ринкових відносин в Україні важливого значення для успішного здійснення менеджменту й аудиту набуває аналіз фінансових результатів і фінансового стану підприємств. Користувачі фінансових звітів підприємств і фірм застосовують методи фінансово-економічного аналізу при прийнятті управлінських рішень, спрямованих на зростання прибутковості, виявлення причин збитковості, а також забезпечення стабільного фінансового стану.

Уведення нового плану рахунків бухгалтерського обліку, приведення форм бухгалтерського обліку у відповідність до вимог міжнародних стандартів зумовлюють необхідність розробки методики економічного аналізу, яка б відповідала сучасним вимогам ринкової економіки.

У навчальному посібнику розглянуто питання економічного аналізу прибутку, рентабельності, окремі питання аналізу фінансового стану за даними фінансової звітності.

Основним джерелом інформації про фінансову діяльність ділового партнера є фінансова звітність, що ґрунтується на узагальнених даних фінансового обліку і є єдиним інформаційним джерелом, яке пов'язує підприємство з суспільством та діловими партнерами. Користувачі інформації вивчають її з огляду на свої інтереси. Так, власникам необхідно розрахувати збільшення чи зменшення частки власного капіталу і оцінити ефективність використання ресурсів адміністрацією підприємства. Кредитори і постачальники вивчають можливість надання, подовження або ненадання кредиту, прийняті для обох сторін умови кредитування, гарантії його повернення. Даними фінансової звітності користуються також аудиторські фірми, консультанти, біржі, юристи, преса тощо для проведення економічного аналізу.

Мета навчального посібника — допомогти студентам, магістрантам, аспірантам, всім, хто цікавиться питаннями економічного аналізу досконало оволодіти методикою аналізу господарської діяльності, фінансових результатів і фінансового стану підприємства.

МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ

1.1. Економічний аналіз як наука

Економічний аналіз — це система спеціальних знань для дослідження зміни та розвитку економічних явищ, процесів у їх взаємозв'язку та взаємозумовленості, що визначається суб'єктивними та об'єктивними причинами з метою забезпечення цільового управління ними.

Особливістю економічного аналізу є процес пізнання на основі інформаційного зображення явищ і процесів господарської практики.

Економічний аналіз передбачає систему філософських, спеціальних, економічних, математичних та інших знань, які допомагають робити обґрунтовані судження про природу, зміну і розвиток економічних явищ, процесів.

Головні риси економічного аналізу, у як науки:

- дослідження причинно-наслідкових зв'язків зміни та розвитку економічних явищ і процесів;
- об'єктивне оцінювання ефективності розвитку економічної системи щодо створених умов внутрішнього і зовнішнього економічних середовищ;
- багатоваріантне, багатоаспектне аналітичне забезпечення цільових запитів користувачів;
- цільова спрямованість і практична цінність аналізу.

У процесі наукового пошуку виділяють об'єкт і суб'єкт пізнання. Для економічного аналізу об'єктом вивчення є економічна система, середовище господарювання, господарська практика з техніко-економічним, матеріально-речовим і соціально-екологічним змістом. Суб'єкт пізнання — це підприємець, бізнесмен, менеджер та будь-яка група зацікавлених людей.

Будь-який аналітичний пошук передбачає достатню суму знань економічних категорій, їхню природу та різнопланове тлумачення, а також охоплює використання основних наукових методів: індукція, дедукція, емпіричний, раціональний, кількісний, якісний та ін.

Передмова	3
1. МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ	5
1.1. Економічний аналіз як наука	5
1.2. Принципи, предмет, об'єкти, функції та завдання економічного аналізу	8
1.3. Види економічного аналізу	10
1.4. Метод і прийоми економічного аналізу	20
1.5. Системний підхід у побудові комплексної методики економічного аналізу	32
1.6. Інформаційна база економічного аналізу	40
1.7. Організація аналітичної роботи на підприємстві	42
<i>Контрольні запитання і завдання</i>	50
2. КОМП'ЮТЕРНІ ТЕХНОЛОГІЇ АНАЛІТИЧНОГО ПРОЦЕСУ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ ..	52
2.1. Застосування інформаційних технологій у економічному аналізі	52
2.2. Особливості розвитку програм автоматизації економічного аналізу	54
2.3. Системи комп'ютеризації економічного аналізу	61
2.4. Економічні моделі процесу створення інформаційної системи підприємства	72
<i>Контрольні запитання і завдання</i>	75
3. ЗМІСТ І РОЛЬ ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ У ПРИЙНЯТТІ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ	77
3.1. Фінансовий аналіз як основа прийняття управлінських рішень	77
3.2. Основні користувачі фінансової інформації	81
3.3. Використання системи показників для оцінки фінансового стану підприємств	83
3.4. Особливості проведення фінансового аналізу	84
<i>Контрольні запитання і завдання</i>	86
4. АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА	87
4.1. Зміст та завдання аналізу фінансового стану підприємства	87
4.2. Аналіз балансу, як основна складова фінансового аналізу	89
4.3. Структурний аналіз активів і пасивів підприємств ...	104
4.3. Аналіз структури активів	105
4.4. Аналіз структури пасивів	110
4.5. Особливості оперативного економічного аналізу фінансового стану підприємств	114
<i>Контрольні запитання і завдання</i>	117
5. АНАЛІЗ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	118
5.1. Оцінка фінансової стійкості підприємства	118
5.2. Аналіз платоспроможності та ліквідності підприємства	120
5.3. Аналіз кредитоспроможності підприємства	129

5.4. Прогнозування фінансового стану	134
Контрольні запитання і завдання	136
6. АНАЛІЗ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ПІДПРИЄМСТВА	138
6.1. Зміст, завдання і джерела інформації аналізу фінансових результатів	138
6.2. Аналіз і оцінка рівня та динаміки показників прибутку	140
6.3. Аналіз і оцінка виробничого та фінансового ліквідності	147
6.4. Аналіз використання прибутку	149
6.5. Аналіз показників рентабельності	150
Контрольні запитання і завдання	154
7. АНАЛІЗ ВИРОБНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ	156
7.1. Зміст і завдання аналізу виробничої діяльності підприємств	156
7.2. Аналіз обсягів виробництва продукції	157
7.3. Аналіз асортименту і структури випуску продукції ..	159
7.4. Аналіз ритмічності виробництва	164
7.5. Аналіз якості продукції	167
Контрольні запитання і завдання	171
8. АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА	172
8.1. Аналіз забезпеченості підприємства персоналом	172
8.2. Аналіз показників соціальної захищеності працівників підприємства	175
8.3. Аналіз використання фонду робочого часу	177
8.4. Аналіз продуктивності праці	181

8.5. Аналіз фонду заробітної плати	185
Контрольні запитання і завдання	188
9. АНАЛІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДПРИЄМСТВА ОСНОВНИМИ ЗАСОБАМИ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ	189
9.1. Мета і завдання аналізу основних засобів	189
9.2. Аналіз забезпечення підприємства основними засобами	190
9.3. Аналіз відтворення основних засобів підприємства ..	192
9.4. Аналіз інтенсивності й ефективності використання основних засобів підприємства	196
9.5. Резерви збільшення випуску продукції, фондодідачі і рентабельності основних засобів	200
Контрольні запитання і завдання	202
10. АНАЛІЗ МАТЕРІАЛЬНИХ РЕСУРСІВ ПІДПРИЄМСТВА ТА ЕФЕКТИВНОСТІ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ	203
10.1. Цілі, завдання і джерела інформації аналізу матеріальних ресурсів підприємства	203
10.2. Аналіз забезпечення підприємства матеріальними ресурсами	206
10.3. Оцінка ефективності використання підприємством матеріальних ресурсів	210
Контрольні запитання і завдання	214
11. АНАЛІЗ СОБІВАРТОСТІ, ВИТРАТ НА ВИРОБНИЦТВО, І РЕАЛІЗАЦІЮ ПРОДУКЦІЇ	215
11.1. Зміст, завдання та об'єкти аналізу собівартості продукції	215
11.2. Аналіз витрат на виробництво за елементами та статтями	219
11.3. Аналіз собівартості окремих видів продукції	223

11.4. Аналіз реалізації продукції та виконання договірних зобов'язань	224
11.5. Аналіз резервів виробництва та реалізації продукції	227
Контрольні запитання і завдання	228
12. АНАЛІЗ РУХУ ГРОШОВИХ КОШТІВ ПІДПРИЄМСТВА	229
12.1. Сутність і структура надходження грошових потоків підприємства	229
12.2. Методика проведення аналізу грошових потоків	232
12.3. Аналіз динаміки грошових потоків підприємства	235
12.4. Аналіз збалансованості грошових потоків	239
12.5. Аналіз інтенсивності й ефективності грошового потоку	241
12.6. Оптимізація грошових потоків підприємства	242
Контрольні запитання і завдання	246
Тестовий контроль	247
Завдання для перевірки знань	265
Глосарій термінів	291
Список використаної та рекомендованої літератури	303

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

ЧЕРНИШ Світлана Степанівна
кандидат економічних наук, завідувач кафедри аудиту і аналізу
Чортківського інституту підприємництва та бізнесу
Тернопільського національного економічного університету

ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Оригінал-макет підготовлено
ТОВ «Центр учбової літератури»

Підписано до друку 10.01.2023. Формат 60X84 1/16
Друк офсетний. Папір офсетний. Гарнітура Petersburg TT.
Умовн. друк. ар. 17,55. Наєлад – 100 прим.

Видавництво «Центр учбової літератури»

e-mail: office@uabook.com
сайт: www.cul.com.ua

Свідчення суб'єкта видавничої справи ДК № 2458 від 30.03.2006